

Мушук Василь Васильович

здобувач ступеня доктора філософії зі спеціальності

281 Публічне управління та адміністрування

Полтавського державного аграрного університету

Mushuk Vasyl

Postgraduate of the

Poltava State Agrarian University

ORCID: 0009-0009-2413-3004

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-9-10260

ІНСТИТУТ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

INSTITUTE OF ENFORCEMENT OF JUDGEMENTS IN THE STATE ADMINISTRATION SYSTEM: FORMATION AND DEVELOPMENT

Анотація. Вступ. Встановлення державою правил відбувається шляхом нормотворення, але нормотворення не завершується прийняттям владних нормотворчих актів. Однією з важливих цілей нормотворення є реальне втілення в життя, своєчасне і точне виконання законодавчих актів та рішень, що приймаються від імені держави на підставі цих актів. Публічне адміністрування ґрунтується на механізмах примусу, зокрема і щодо виконання судових рішень, які спрямовані на усунення порушень законодавства.

Метою статті є висвітлення значення інституту примусового виконання рішень для держави та суспільства, окреслення його місця у загальній системі управління державою.

Матеріали і методи. При написанні статті використано ретроспективний аналіз становлення та розвитку системи примусового виконання рішень в Україні. Дослідження відмінностей сучасної системи примусового виконання рішень від систем, які діяли раніше, проведено із застосуванням методу компаративного аналізу. Компаративний аналіз систем примусового виконання рішень, що діють в інших країнах світу, також дозволив виявити ряд відмінностей сучасної української системи примусового виконання рішень. Причини, що обумовили впровадження зміни механізмів примусового виконання судових рішень, виявлені шляхом застосування методу систематизації. Джерелами інформації при проведенні дослідження слугували нормативно-правові акти України, аналітичні огляди експертів, наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Результати. Вивчено позитивний і негативний досвід організації процесу примусового виконання рішень в інших країнах світу, можливість його використання в Україні. Доведено, що на ефективність примусового виконання рішення впливає не його модель, структура, наявність або відсутність спеціального органу примусового виконання. Встановлено, що основними детермінантами ефективності є високий рівень доходів громадян, високий рівень зайнятості населення та розвинута система фінансового контролю з боку держави. Окреслено існуючі проблеми сучасної системи примусового виконання рішень в Україні, їх вплив на розвиток держави та шляхи подолання негативних явищ.

Перспективи. Отримані результати дають підстави для продовження наукового пошуку варіанту розбудови ефективної системи примусового виконання рішень.

Ключові слова: інститут примусового виконання рішення, державне управління, правова держава, судова влада, модель.

Summary. Introduction. The establishment of rules by the state takes place through rulemaking, but rulemaking does not end with the adoption of authoritative rulemaking acts. One of the important goals of rulemaking is the real implementation, timely and accurate implementation of legislative acts and decisions made on behalf of the state on the basis of these acts. Public administration is based on coercion mechanisms, in particular, on the execution of court decisions, which are aimed at eliminating violations of the law.

The purpose of the article is to highlight the importance of the institution of enforcement of decisions for the state and society, to outline its place in the general system of state management.

Materials and methods. When writing the article, a retrospective analysis of the formation and development of the system of enforcement of decisions in Ukraine was used. The study of the differences between the modern system of enforcement of decisions and the systems that operated earlier was carried out using the method of comparative analysis. A comparative analysis of the systems of enforcement of decisions operating in other countries of the world also made it possible to identify a number of differences in the modern Ukrainian system of enforcement of decisions. The reasons that led to the introduction of changes in the mechanisms of enforcement of court decisions were revealed by applying the method of systematization. The sources of information during the research were normative and legal acts of Ukraine, analytical reviews of experts, scientific articles of domestic and foreign authors.

The results. The positive and negative experience of organizing the process of enforcement of decisions in other countries of the world, the possibility of its use in Ukraine, has been studied. It has been proven that the effectiveness of enforcement of a decision is not influenced by its model, structure, presence or absence of a special enforcement body. It was established that the main determinants of efficiency are a high level of income of citizens, a high level of employment of the population and a developed system of financial control by the state. The existing problems of the modern system of enforcement of decisions in Ukraine, their impact on the development of the state and ways to overcome negative phenomena are outlined.

Prospects. The obtained results provide grounds for continuing the scientific search for an option for building an effective system of enforcement of decisions.

Key words: institute of enforcement of judgments, state administration, rule of law, judiciary, model.

Постановка проблеми. Людство з давніх часів дійшло висновку, що ефективно управління суспільством можливо лише за допомогою встановлення певних правил, які є обов'язковими до виконання суб'єктами правовідносин на території держави, яка їх встановила. Встановлення державою правил відбувається шляхом нормотворення, тобто шляхом прийняття законодавчих актів. Цей процес нормотворення є доволі складним, постійним та триваючим. Держава у ході свого розвитку потребує удосконалення вже прийнятих правил, а також прийняття нових, які регламентують відносини держави та суспільства у нових сферах життєдіяльності, що з'являються в міру її розвитку. Однак, слід зазначити, що нормотворення не завершується прийняттям владних нормотворчих актів. Однією з важливих цілей нормотворення є реальне втілення в життя, своєчасне і точне виконання законодавчих актів та рішень, що приймаються від імені держави на підставі цих актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці, предметом дослідження яких є правові основи публічного управління [1; 2; 3], наголошують, що для правової держави важливим є не тільки недопущення порушень законодавства, прав і свобод людини, але і створення відповідних гарантій для відновлення цих прав. При цьому, без гарантій чіткого і своєчасного виконання судових рішень, а також рішень інших державних органів, існування судів та інших органів втрачає сенс. Дослідники відмічають, що відсутність дієвого механізму виконання рішень суду та рішень інших державних органів призводить до вкрай негативних для держави та суспільства наслідків, таких як порушення конституційних прав громадян на судовий захист, незавершеність процесу правосуддя, зниження престижу його органів, втрата довіри з боку громадян до системи правосуддя та

держави в цілому, правовий нігілізм, що в підсумку руйнує державність [3; 4; 5]. Так, О.Задорожня та Д.Фіолевський вважають, що органи, наділені функцією примусового виконання рішень, є важливим державним інструментом, від якого залежить не тільки реальне відновлення порушених прав, але і розвиток, авторитет та навіть існування держави [3]. Доцільно також згадати роботи М.Марченка [6], О.Д.Лазор, О.Я.Лазор [7], П.Макушева [8], які присвячені становленню інституту примусового виконання судових рішень в Україні. Спираючись на результати, отримані переліченими та іншими авторами, можна констатувати, що система виконання судових рішень в Україні неодноразово зазнавала руйнування і на сьогодні відсутня загальновизнана модель відповідної системи, що викликає необхідність здійснення наукового її обґрунтування.

Постановка завдання. Дослідити історію становлення інституту примусового виконання судових рішень в Україні та обґрунтувати основні складові моделі примусового виконання судових рішень.

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х років ХХ століття Україна разом із незалежністю отримала у спадок від СРСР нормативні акти, які регулювали діяльність судової системи та системи примусового виконання рішень, до яких належали Цивільний процесуальний кодекс 1963 року та Інструкція про виконавче провадження 1985 року [9; 10]. У зв'язку із запровадженням в Україні інституту приватної власності успадкована система виглядала застарілою та такою, що не відповідала реаліям того часу, а тому потребувала негайних змін. На жаль, на розробку та осучаснення законодавчої бази, яка регулювала процес виконання рішень та систему органів примусового виконання, знадобилось сім років. Протягом цього періоду суспільство поступово втрачало довіру до інститутів влади, зокрема судової,

які виявились нездатними забезпечити реалізацію принципу справедливості в нових умовах. Нездатність держави ефективно захистити права своїх громадян спонукало останніх звертатись за захистом порушених прав до кримінальних структур, які за перші роки незалежності та невизначеності взяли під свій контроль фактично усі суспільні сфери діяльності. Вказана ситуація у суспільстві призвела до катастрофічного зростання рівня злочинності, якого держава не фіксувала з часів закінчення Другої світової війни. Українське суспільство відчуває негативний досвід перших років незалежності до теперішнього часу.

Досліджуючи вплив інституту примусового виконання рішень на відносини суспільства та держави, слід зазначити, що завдяки органам примусового виконання рішень, суспільство дисциплінується, що у свою чергу позитивно впливає на розвиток держави. Невідворотність покарання призводить до зникнення у суб'єкта правовідносин бажання порушувати норми та правила, встановлені державою, що беззаперечно сприяє зменшенню кількості протиправних діянь, порушень прав людини, зростанню суспільної правосвідомості, а разом із нею економічних показників. Саме органи примусового виконання рішень, відновлюючи порушені права та свободи, мають забезпечити невідворотність майнової та іншої юридичної відповідальності у цивільному та економічному обігу. При цьому якість примусового виконання рішень демонструє рівень дієвості механізму правового регулювання у країні, оскільки від цієї якості безпосередньо залежить виховання громадян у дусі поваги до закону та юридична цінність самих державних рішень [4].

Тобто, інститут примусового виконання має велике значення для держави, громадян та юридичних осіб, які при порушенні будь-яких конституційних прав чи власних інтересів прагнуть їх захисту, звертаючись до суду та інших державних правозахисних органів, розраховуючи на те, що держава, яка утримується фактично за їх рахунок, захистить їх від неправомірних дій, допоможе поновити порушені права та законні інтереси. Держава, за своїм класичним визначенням — це особлива організація публічної, політичної влади панівного класу, що володіє спеціальним апаратом управління і примусу. Наявність системи примусового виконання рішень — не просто невід'ємною складовою держави, а ознака державності, тому інститут примусового виконання рішень існує з часів появи держави та державності [5].

У різні історичні часи в різних країнах світу функцією примусового виконання рішень органів влади та судів наділялись різні державні чиновники, підрозділи поліції та навіть військові. Наприклад, за часів арабського халіфату функцією примусового виконання рішень наділялась спеціально створена поліція, начальник якої об'єднував повноваження намісника, судді та виконавця судових рішень. Крім

того, він був наділений правом проводити розшук убивць та застосовувати деякі покарання за законами шариату, не пов'язані з позбавленням життя [11].

Економічний розвиток, створення банківської системи, впровадження нових систем фінансового контролю та суворой відповідальності за невиконання рішень державних органів у деяких країнах світу і в теперішній час дозволяє не утримувати спеціальні органи з виконання судових рішень, наділяючи державні та приватні структури, основні повноваження яких належать до інших галузей правозастосування, функцією примусового виконання. Яскравим прикладом цьому є Сполучені Штати Америки (США), де, на відміну від континентальної системи цивільного судочинства, не передбачено створення та утримання спеціальних органів примусового виконання рішень. У США особа, на користь якої прийнято судові рішення, самостійно або за допомогою свого адвоката вживає заходів, спрямованих на його виконання. Стягувач або адвокат, діючи в інтересах свого стягувача, з метою забезпечення виконання судового рішення звертається як до державних (Маршалську службу), так і приватних структур (банків, страхових компаній тощо) [12].

Такий підхід до організації процесу примусового виконання рішень є спірним, оскільки за класичним визначенням демократичної держави, примусом, як і управлінням, наділена саме держава в особі державних органів влади. Однак, на території США така модель працює та є доволі дієвою завдяки встановленню державою жорсткої відповідальності за невиконання судового рішення, що у більшості випадків спонукає боржників до добровільного виконання рішень. Крім того, в США створено дієву систему фінансового контролю як за доходами, так і за витратами суб'єктів правовідносин, що майже повністю здійснюється через банківські установи. Завдяки повному фінансовому контролю з боку держави за банківським сектором, через який проходять усі фінансові потоки суб'єктів правовідносин, уникнути фінансової відповідальності фактично неможливо [там само]. Дана модель контролю фактично повністю виключає невиконання судових рішень та одночасно робить зайвим створення та утримання спеціальних органів примусового виконання.

Таким чином, твердження деяких дослідників про те, що відсутність у США спеціальних органів примусового виконання рішень обумовлена надвисоким рівнем правосвідомості громадян, очевидно, є хибними, її відсутність пов'язана із створенням державою такої системи фінансового контролю, за якої боржнику вигідніше виконати рішення у добровільному порядку. У протилежному випадку, з нього буде стягнуто борг разом із накладанням додаткових штрафних санкцій за невиконання рішення у добровільному порядку. Схожа система примусового виконання рішень діє і у Великобританії, де ініціатива щодо розшуку майна боржника належить стягувачу.

Загалом у світі прийнято виділяти дві основні моделі примусового виконання рішень: приватноправову та публічно-правову. Перша модель характерна для Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, Польщі, Угорщини, країн Балтії та деяких інших, де запроваджено інститут приватних виконавців, на який покладено функції примусового виконання рішень [13; 14; 15]. Однак, в моделях цих країн існують і суттєві відмінності. Наприклад, у Франції, яка першою запровадила інститут приватних виконавців, діють як приватні, так і державні пристави численністю майже десять відсотків від кількості усіх приставів у країні. Державні судові пристави виконують рішення щодо стягнень на користь держави. У свою чергу, у Республіці Польща, яка у 90-х роках минулого століття створювала систему примусового виконання за прикладом Франції, діють лише приватні виконавці. Таким чином, стверджувати про повну тотожність моделей примусового виконання буде помилковим, у моделях кожної країни є ті чи інші відмінності, однак їх всіх об'єднує наявність інституту приватних виконавців, який є домінуючим.

До країн з моделлю публічно-правовою системою примусового виконання рішень відносять США, Великобританію, Німеччину, Ізраїль та інші, хоча система США суттєво відрізняється від німецької або ізраїльської моделі. У Німеччині функцію примусового виконання рішень покладено на судових приставів (реєстраторів), які є державними службовцями. При цьому, не зважаючи на те, що кожен пристав закріплений за конкретним судом, отримуючи з державного бюджету заробітну платню та інші виплати, кожен пристав у Німеччині організовує своє робоче місце та процес виконання самостійно. Витрати на організацію робочого місця, приміщення, оргтехніку, транспорту, оплату праці додаткового персоналу відшкодовує держава [13].

В Ізраїлі функції примусового виконання рішень виконують судові виконавці, які діють при магістратських судах. Керівник служби наділений слідчо-оперативними функціями з правом проведення розшуку боржника та обшуку його приміщення як по власній ініціативі, так і за заявою стягувача. Таким чином, можна впевнено стверджувати, що в Німеччині та Ізраїлі, на відміну від США та Великобританії, діє система державних органів примусового виконання рішень [13; 16].

Моделі примусового виконання рішень також можна поділити на: а) приватні — в яких функцію примусового виконання рішень виконують лише приватні виконавці або інші приватні особи, наділені правом примусового виконання рішень; б) державні — в яких таку функцію виконують лише державні структури або окремі особи, які є державними службовцями; в) змішані — які одночасно поєднують як інститут приватних, так і державних виконавців.

Перші згадування про судових виконавців на території нинішньої України з'являються за часів

Київської Русі в «Руській правді» — першому кодифікованому зведенні правових норм, яке дійшло до нас у трьох редакціях: Коротка правда, Велика правда та Скорочена правда [11]. Ця історико-культурна пам'ятка містить численні князівські акти, устами, уроки, уставні грамоти, в яких вперше згадуються судові виконавці (ябедники). Ябедники за часів Київської Русі, як і в Арабському Халіфаті, поєднували функції судових виконавців з основними функціями дружинника, вояки. Тобто, на осіб, які виконували функції дружинника, вояки, покладался додатковий обов'язок виконання судових та князівських рішень. За часів правління княгині Ольги в Київській Русі відмовилися від принципу кровної помсти і були введені штрафи як основне покарання за кримінальні злочини, зокрема за вбивство ябедника [там само].

У подальшому права судових чиновників та виконавців отримали «мечники», які раніше здійснювали стягнення данини. У XII сторіччі завершено передачу обов'язків судового виконавця від військових до чиновника. Під час панування на українських землях польсько-литовської держави, а також в період Гетьманщини, обов'язки судового виконавця виконували безпосередньо судові чиновники та поліцейські органи. Після входження України до складу Російської імперії, вперше з'являється інститут судових приставів, який проіснував до XVIII століття, коли функції судових приставів знов були передані поліції. З кінця XVIII століття до 1862 року примусове виконання судових рішень було покладене на капітан-ісправників, які очолювали повітові підрозділи [11].

Значного розвитку інститут примусового виконання рішень зазнав за часів Олександра II після проведення ним судової реформи 1864 року, яка передбачала створення незалежної окремої гілки судової влади, запровадження інституту професійних суддів, створення суду присяжних, введення у судову практику принципів усності, гласності, змагальності сторін та незмінності суддів. Принципи, які були закладені даною реформою, діють по теперішній час і є основними принципами сучасного судочинства. Крім того, судовою реформою 1864 року передбачалось створення інституту адвокатури, як окремого незалежного від держави інституту. Вперше було введено поняття судовий пристав, який діяв як окремий посадовець при окружних судах та судових палатах [там само].

Посада судового пристава вважалась дуже престижною, відповідальною та важливою, оскільки саме від судового пристава залежала не тільки організація судового процесу, безпека суду та учасників судового процесу, а й реальне виконання рішення суду, а також престиж влади, повага до Імператора, від імені якого відправлялось правосуддя. У зв'язку з виникненням значних матеріальних ризиків судові пристави почали формувати ради, до повноважень яких входило розгляд клопотань про надання

судовим приставам дозволу на створення товариств з круговою порукою, що знімало з них відповідальність за спричинені збитки. Таким чином, кінець XIX століття ознаменувався створенням окремої структури, яка була наділена правом примусового виконання рішень, яка, проте, залишалась змішаною, оскільки при повітових, губернських волостних та верхніх селянських судах не було судових приставів [17].

З приходом до влади більшовиків було проведено низку реформ державної влади, які фактично повністю зруйнували створену за часів Олександра II судову систему, а разом з нею і систему примусового виконання рішень. Наслідком цих реформ стало створення нової судової системи та виникнення інституту судових виконавців, які не лише діяли при судах, але й входили до складу суду як його штатні працівники з безпосереднім підпорядкуванням судді. Через повну процесуальну залежність від суддів, малий розмір заробітної плати та велике навантаження, професія судового виконавця втратила свій престиж. Така система виконання судових рішень існувала до прийняття Міністерством юстиції СРСР у 1973 році Інструкції про порядок виконання судових рішень [18]. Згідно з цією Інструкцією, до повноважень суддів входило здійснення процесуального контролю за діями судових виконавців, а організація їхньої роботи належала до повноважень старших судових виконавців.

Існуюча в радянській період система примусового виконання судових рішень повністю задовольняла вимоги та відповідала об'єктивним реаліям того часу і функціонувала досить ефективно: рішення судів виконувались у стислі терміни; судді мали можливість безпосереднього контролю за кожним процесуальним кроком виконавця, що дозволяло особам, на користь яких було прийнято судові рішення, уникнути додаткових судових процедур з виконавцем тощо. Варто враховувати, що за часів СРСР існувала жорстка відповідальність за невиконання рішення суду. У випадку ухилення особи від виконання рішення, така особа повертала борг шляхом щомісячного відрахування певної суми з заробітної плати, яку вона отримувала у виправній трудовій колонії. Таким чином, вона одночасно відбувала покарання за ухилення від виконання рішення суду і відшкодовувала суму боргу, визначену попереднім рішенням суду. У радянській системі примусового виконання рішень існував також такий специфічний механізм тиску на боржника, як партійна дисципліна та суспільний контроль за поведінкою громадянина. Ці фактори, разом із повним фінансовим контролем та майже стовідсотковою зайнятістю населення, створювали сприятливі умови для повного та реального виконання рішень судів та інших органів державної влади [19].

Після розпаду Радянського Союзу Україна вкрай потребувала змін у системі примусового виконання рішень, створення дієвих інститутів примусового виконання, які змогли б повернути довіру суспіль-

ства до судових органів та підвищили авторитет держави у цілому.

Сучасна система примусового виконання рішень незалежної України починає свій відлік з моменту прийняття Верховною Радою України 24 березня 1998 року Закону України «Про державну виконавчу службу».

Як вбачається з самої назви закону, Україна після здобуття незалежності пішла, на відміну від Польщі та переважної більшості країн Європи, шляхом створення окремого державного органу, який наділявся функцією примусового виконання рішень.

Новостворені відділи державної виконавчої служби були виведені з підпорядкування судів та підпорядковувались Міністерству юстиції України.

Однак, новостворена система примусового виконання рішень, на жаль, не змінила катастрофічну ситуацію із малою кількістю реально виконаних рішень.

У перші роки створення нової структури кількість судових рішень, які надходили до ДВС, стабільно зростала в середньому на 33% на рік, у той час, коли кількість завершених виконавчих документів за той же період не перевищувала 22%. Така ситуація вимагала втручання з боку держави, а тому рішенням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2002 року було вдвічі збільшено штат державних виконавців та підвищено рівень оплати їх праці до рівня працівників податкової міліції. Крім того, при обласних управліннях юстиції та при Департаменті державної виконавчої служби створено спецпідрозділи державних виконавців із примусового виконання особливо складних та резонансних проваджень. Прийняті державною заходи мали позитивні наслідки. Кількість виконаних рішень збільшилась майже у двічі, однак до отримання показників країн західної Європи вказані зміни не призвели [11].

У 2005 році тодішній міністр юстиції України Роман Зварич анонсував зміни в системі примусового виконання рішень, які були обумовлені не тільки малою ефективністю існуючої системи, тиском на посадовців відомства з боку органів місцевого самоврядування та правоохоронних структур, а і тиском на Україну з боку країн Європейського союзу та Міжнародного Валютного Фонду.

Наказом Міністерства юстиції від 18 серпня 2005 року № 1474/к та від 19 серпня 2005 року № 1483/к Департамент державної виконавчої служби як структурний підрозділ центрального апарату Міністерства юстиції ліквідовано. На базі органів Державної виконавчої служби у складі Міністерства юстиції утворено Департамент державної виконавчої служби як урядовий орган державного управління. Вказані зміни були схвалені міжнародними партнерами та інституціями. В пункті 6.9 Резолюції 1466 (2005) Парламентська Асамблея Ради Європи зазначила, що запровадженні урядом України зміни в системі примусового виконання рішень є значним досягненням прогресу в Україні.

Така система примусового виконання рішень дуже швидко виявила ряд суттєвих недоліків, основним з яких було те, що структура органів примусового виконання фактично підпорядковувалась одній особі в країні – Міністру юстиції, що робило таку систему скоріш приватною, аніж державною. Міністр юстиції мав суттєвий вплив на орган примусового виконання, а з ним і вплив на судову гілку влади, особисто вирішуючи, які рішення слід виконати, а які можна не виконувати. Така система порушувала ряд конституційних норм, а тому постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2006 року була ліквідована. Цією ж постановою було закріплено, що Міністерство юстиції України є правонаступником Департаменту державної виконавчої служби.

Таким чином, модель примусового виконання рішень фактично повернулася до попередньої моделі, коли інститут примусового виконання рішень в Україні діяв як структурний підрозділ Міністерства юстиції України. Усі зміни, які проводив уряд після прийняття Закону України «Про Державну виконавчу службу» від 1998 року, фактично жодним чином не змінили модель інституту примусового виконання, як і не покращили її ефективність. Однак інститут примусового виконання рішення, який забезпечує завершальну стадію судового процесу, потребував негайних змін, у тому числі у зв'язку зі стрімким входженням України до п'ятірки країн Європи, громадяни якої частіше звертались до Європейського суду з прав людини з позовами про забезпечення права на справедливий суд, що закріплено у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. При цьому, Європейський суд з прав людини констатував, що більшість скарг громадян України пов'язані саме з невиконанням рішень національних судів, що і є порушенням права людини на справедливий суд. Відповідно до сталої практики Європейського суду з прав людини, право на справедливий суд стало б ілюзорним у разі, коли б правова система держави допускала, аби остаточне, обов'язкове судові рішення залишалось невиконаним. Цим порушується зобов'язання України за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо гарантування дотримання права особи на здійснення виконавчого провадження протягом розумного строку.

Для зміни ситуації та виконання вимог МВФ щодо триваючої програми фінансування у 2015 році уряд України розпочав проведення нової реформи з прийняття нових законів «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 2 червня 2016 року. Вказаними законами змінено систему примусового виконання рішень та введено в дію інститут приватних виконавців. Таким чином, Україна з 2016 року перейшла до змішаної системи примусового виконання рішень, у якій од-

ночасно діє як інститут державних, так і приватних виконавців. Саме така система примусового виконання рішень діє в Україні по теперішній час [20].

У перші роки після переходу до змішаної системи примусового виконання рішень кількість примусово виконаних рішень зроста майже вдвічі, однак запроваджені зміни в системі не призвели до суттєвих змін. Кількість примусово виконаних рішень залишається у середньому на рівні 20% від загальної кількості рішень, які перебувають на виконанні, у той час коли в країнах ЄС середній показник становить 60–80% [21].

Основними чинниками низького рівня примусового виконання рішень переважна більшість дослідників проблем примусового виконання в Україні зазначають високу корупційну складову, перевантаженість у роботі державних виконавців, недостатність фінансування органів примусового виконання тощо. Однак, мало хто з дослідників звертав увагу на те, що на ефективність системи примусове виконання рішень впливають ряд інших чинників, які не пов'язані з організацією системи примусового виконання рішення.

Якщо звернути увагу на моделі систем примусового виконання рішень розвинутих країн світу, очевидним стає, що на ефективність примусового виконання рішення впливає не її модель, структура, наявність або відсутність спеціального органу примусового виконання, інституту приватних виконавців, або одночасна наявність як інституту державних, так і приватних виконавців. Основними чинниками є високий рівень доходів громадян, високий рівень зайнятості населення та розвинута система фінансового контролю з боку держави. Усі інші чинники, такі як корупційна складова, малий рівень забезпечення структури примусового виконання рішень, велика навантаженість виконавців, високий рівень свідомості громадян тощо є важливими, однак другорядними.

Проблема неефективності існуючої в Україні системи примусового виконання рішень знаходиться в дещо іншій площині та потребує структурних, комплексних змін у державі. Тому вирішення цієї проблеми лише шляхом зміни моделі, структури органів примусового виконання, переходом до змішаної або до суто приватної системи виконання рішень, наділення виконавців додатковими повноваженнями тощо малоймовірно змінить ситуацію у цій сфері.

Висновки. У підсумку можна зазначити, що Україна має дуже велику і славетну історію становлення та розвитку інституту примусового виконання рішень. Більшість країн Європи, будуючи свої системи примусового виконання рішень, спирались на досвід України, оскільки на території теперішньої України ефективна модель примусового виконання рішень почала діяти раніше, ніж у більшості країн Європи. Тому Україні, розбудовуючи ефективну систему примусового виконання рішень, слід

використовувати свій історичний досвід, а не займатись запозиченнями.

Разом з тим, основними чинниками неефективності системи примусового виконання рішень в Україні є наявність низького рівня життя грома-

дян, низького рівня зайнятості населення, відсутність дієвої системи покарання за свідоме, навмисне невиконання рішення суду та відсутність ефективної системи фінансового контролю за доходами громадян та юридичних осіб з боку держави.

Література

1. Ковальова Т.В. Правова інституціоналізація публічного управління в умовах суспільних трансформацій. *Політичні та правові засади державного управління*. 2022. № 1 (60). С. 77–90.
2. Бліхар М.М. Адміністративне право — юридична основа публічного адміністрування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 178–182.
3. Задорожня О.В., Фіолевський Д.П. Проблеми становлення Державної виконавчої служби. *Адвокат*. К., 1999. № 3. С. 27–29.
4. Щербак С. Виконавче провадження як одна з правозахисних функцій держави. *Право України*. 2001. № 11. С. 108.
5. Штефан М.Й., Омельченко М.П., Штефан С.М. Виконання судових рішень. Київ : Юрінком Інтер, 2001. С. 5.
6. Марченко М. Становлення приватного виконавця в Україні. *Цивільне право і процес*. 2016. № 4. С. 25–29.
7. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Доктринальні та правові підходи до становлення інституту правничої служби в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 39. С. 153–161.
8. Макушев П.В. Діяльність державної виконавчої служби в Україні: проблеми удосконалення адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 159–166.
9. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.07.1963 № 30. Втратив чинність. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140470___529128 (дата звернення: 27.08.2024).
10. Інструкція про виконавче провадження : Наказ Міністерства юстиції СРСР від 15.11.1985 № 22. Втратив чинність. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158613___528693 (дата звернення: 27.08.2024).
11. Фіолевський Д.П., Лобанцев С.Ю., Мезенцев Є.І. Державна виконавча служба в Україні : навч. посіб. Київ : Алерта, 2004. 564 с.
12. Берихем У. Вступ до права та правової системи США. К. : Україна, 1999. 554 с.
13. Іванцова А.В. Інститут приватного виконання судових рішень в Україні та зарубіжних країнах. *Історико-правовий часопис*. 2022. Т. 17, № 2. С. 143–149.
14. Іванцова А. Приватні виконавці в Україні та зарубіжних країнах. Вимоги та повноваження. *Грааль науки*. 2022. № 17. С. 148–153.
15. Святогор О. Зарубіжний досвід організації виконання рішень у господарських справах. *Господарське право і процес*. 2016. № 3. С. 71–76.
16. Буцан А. Системи примусового виконання судових рішень: новий погляд на класифікацію. 2018. С. 39–42. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/2/part_1/10.pdf (дата звернення: 27.08.2024).
17. Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні. К.: Атіка, 2002. С. 6–15.
18. Про порядок виконання судових рішень: інструкція Міністерства юстиції СРСР від 24 квітня 1973 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.08.2024).
19. Дерев'янка Б.В. Періодизація правового регулювання виконання рішень господарських та інших судів. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (60). С. 192–198.
20. Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб.: у 2 ч. Ч. 1: Основи судоустрою України. Л.М. Москвич, І.В. Назаров, О.О. Овсяннікова та ін.; за ред. Л.М. Москвич. Х. : Право, 2016. 244 с.
21. Кононець В.П. Підходи до розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення примусового виконання судових рішень. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С. 166–175. doi: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2.20>.

References

1. Kovalova T. V. Pravova instytutsializatsiia publicznego upravlinnia v umovakh suspilnykh transformatsii. *Politychni ta pravovi zasady derzhavnoho upravlinnia*. 2022. № 1 (60). S. 77–90.
2. Blikhar M. M. Administratyvne pravo — yurydychna osnova publicznego administruvannia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*. 2021. Vyp. 66. S. 178–182.
3. Zadorozhnia O. V., Fiolevskiy D. P. Problemy stanovlennia Derzhavnoi vykonavchoi sluzhby. *Advokat*. K., 1999. № 3. S. 27–29.
4. Shcherbak S. Vykonavche provadzhennia yak odna z pravozaakhysnykh funktsii derzhavy. *Pravo Ukrainy*. 2001. № 11. S. 108.
5. Shtefan M. I., Omelchenko M. P., Shtefan S. M. Vykonannia sudovykh rishen. Kyiv: Yurinkom Inter, 2001. S. 5.

6. Marchenko M. Stanovlennia pryvatnoho vykonavtsia v Ukraini. *Tsyvilne pravo i protses*. 2016. № 4. S. 25–29.
7. Lazor O. D., Lazor O. Ya. Doktrynalni ta pravovi pidkhody do stanovlennia instytutu pravnychoi sluzhby v Ukraini. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. 2024. Vyp. 39. S. 153–161.
8. Makushev P. V. Diialnist derzhavnoi vykonavchoi sluzhby v Ukraini: problemy udoskonalennia administratyvno-pravovoho rehuliuвання. *Pravo i suspilstvo*. 2020. № 6. S. 159–166.
9. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 18.07.1963 № 30. Vtratyv chynnist. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140470__529128 (date of access: 27.08.2024).
10. Instruktsiia pro vykonavche provadzhennia: Nakaz Ministerstva yustytzii SRSR vid 15.11.1985 № 22. Vtratyv chynnist. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158613__528693 (date of access: 27.08.2024).
11. Fiolevskiy D. P., Lobantsev S. Yu., Mieziientsev Ye. I. Derzhavna vykonavcha sluzhba v Ukraini: navch. posib. Kyiv: Alerta, 2004. 564 s.
12. Berykhem U. Vstup do prava ta pravovoi systemy SShA. K.: Ukraina, 1999. 554 s.
13. Ivantsova A. V. Instytut pryvatnoho vykonannia sudovykh rishen v Ukraini ta zarubizhnykh krainakh. *Istoryko-pravovyi chasopys*. 2022. T. 17, № 2. S. 143–149.
14. Ivantsova A. Pryvatni vykonavtsi v Ukraini ta zarubizhnykh krainakh. Vymohy ta povnovazhennia. *Hraal nauky*. 2022. № 17. S. 148–153.
15. Sviatohor O. Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii vykonannia rishen u hospodarskykh spravakh. *Hospodarske pravo i protses*. 2016. № 3. S. 71–76.
16. Bushchan A. Systemy prymusovoho vykonannia sudovykh rishen: novyi pohliad na klasyfikatsiiu. 2018. S. 39–42. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/2/part_1/10.pdf (date of access: 27.08.2024).
17. Fursa S. Ya., Shcherbak S. V. Vykonavche provadzhennia v Ukraini. K.: Atika, 2002. S. 6–15.
18. Pro poriadok vykonannia sudovykh rishen: instruktsiia Ministerstva yustytzii SRSR vid 24 kvitnia 1973 roku. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (date of access: 27.08.2024).
19. Derevianko B. V. Periodyzatsiia pravovoho rehuliuвання vykonannia rishen hospodarskykh ta inshykh sudiv. *Universytetski naukovyi zapysky*. 2014. № 2 (60). S. 192–198.
20. Orhanizatsiia sudovykh ta pravookhoronnykh orhaniv: navch. posib.: u 2 ch. Ch. 1: Osnovy sudoustroiu Ukrainy. L. M. Moskvych, I. V. Nazarov, O. O. Ovsiannikova ta in.; za red. L. M. Moskvych. Kh.: Pravo, 2016. 244 s.
21. Kononets V. P. Pidkhody do rozuminnia administratyvno — pravovoho mekhanizmu zabezpechennia prymusovoho vykonannia sudovykh rishen. *Yurydychna nauka*. 2020. № 2(104). S. 166–175. doi: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2.20>.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2024